

ALMA SOKOLIJA
DIJANA KAPETANOVIĆ

KRITIČKI OSVRT NA RAZVOJ SOCIOLINGVISTIKE

Sažetak

Rad donosi kritički osvrt na razvoj sociolingvistike, od njenih klasičnih teorijskih uporišta do kasnijih metodoloških i interpretativnih proširenja. Polazeći od opozicije između strukturalističkog poimanja jezika kao zatvorenog i homogenog sistema i sociolingvističkog insistiranja na varijaciji, upotrebi i društvenom kontekstu, rad razmatra naučne doprinose autora kao što su Ferdinand de Saussure, William Labov, Dell Hymes, John Gumperz, Antoine Meillet, Françoise Gadet i drugi. Posebna pažnja posvećuje se prelazu od klasične varijacionističke sociolingvistike prema širem razumijevanju discipline, kao i pomjeranju od opisa jezičkih varijabli prema analizi jezika kao društvene prakse. U radu se također razmatraju sličnosti i razlike između francuske i američke sociolingvističke tradicije. Istraživanje se zasniva na kritičkom razmatranju relevantne sociolingvističke literature, s ciljem da pokaže kako se sociolingvistika razvijala od opisa odnosa jezika i društva prema složenijem teorijsko-metodološkom polju za analizu jezičke varijacije, društvenih značenja i komunikacijskih praksi. U konačnici, rad pokazuje da razvoj sociolingvistike počiva na njenoj sposobnosti da jezičku raznolikost tumači kao društveno, historijski i funkcionalno oblikovan fenomen.

Ključne riječi: *sociolingvistika, jezička varijacija, strukturalizam, etnografija komunikacije, društveni kontekst*

1. UVOD

Sociolingvistika je naučna disciplina koja proučava jezik u društvu, odnosno jezik kao sredstvo komunikacije u određenom društvenom kontekstu. Kao relativno mlada naučna disciplina, koja se kao zasebno istraživačko polje intenzivnije formirala šezdesetih godina 20. stoljeća, ona se

razvija nasuprot onim strukturalističkim pristupima koji su težište stavljali na interno funkcionisanje jezika u njegovoj apstraktnoj i teorijskoj formi. Sociolingvistika, naprotiv, pažnju usmjerava prema eksternim faktorima koji utiču na jezik, a naročito prema upotrebi jezika u okviru konkretne društvene zajednice. U tom smislu postaje jasno da su jezik i društvo međusobno povezani, budući da se nijedan jezički fenomen ne javlja kao izolirana pojava, nego kao rezultat interakcije pojedinca s drugim govornicima. Drugim riječima, jezik i društvo, iako se mogu analitički razdvajati, nalaze se u stalnom dijalektičkom odnosu jer društvena struktura može uticati na jezičku strukturu, dok jezička praksa može oblikovati društvene odnose, identitete i obrasce komunikacije.

Sociolingvistika polazi od temeljne postavke da se jezik ostvaruje na različite načine u zavisnosti od toga ko govori, kome govori, u kojoj situaciji i s kojom komunikacijskom namjerom. Time se u središte analize uvodi pojam jezičkog varijeteta, odnosno varijacije, a ne homogenosti, kao jedne od temeljnih odlika jezičkog sistema, kao i pojam varijabilnosti jezičkih pojava u stvarnoj upotrebi (Boyer, 1991, str. 18).

Françoise Gadet dodatno učvršćuje ovo polazište kada u svojoj sintezi o socijalnoj varijaciji francuskog navodi da “Il n’est pas de langue que ses locuteurs ne manient sous des formes diversifiées” (Gadet, 2007, str. 13), što u prevodu znači da nema jezika kojim njegovi govornici ne vladaju u raznolikim oblicima. U istom kontekstu Gadet sociolingvistiku definira kao proučavanje autentičnih jezičkih praksi u društvenom kontekstu, shvaćeno u širokom smislu koji obuhvata uzroke, pojavne oblike i društvene posljedice varijabilnosti (Gadet, 2007, str. 9). Ovakvo određenje je naročito relevantno jer sažima temeljnu epistemološku pretpostavku discipline, a to je da se jezik ne može razumjeti izvan stvarnih upotrebnih situacija i izvan društvenih uvjeta u kojima se ostvaruje.

Dakle, kako tvrdi Radovanović, pojam sociolingvistika treba “upućivati na one segmente u disciplinarnom smislu lingvističkih istraživanja koji se tiču pojava na relaciji jezičko-društveno, pri čemu je jezik osnovni predmet analiza” (Radovanović, 2003, str. 30).

U tom smislu, jedan od ciljeva sociolingvistike jeste rasvjetljavanje odnosa između društvenih podjela, grupnih pripadnosti i imanentne različitosti jezika u upotrebi. Među društvenim faktorima mogu se izdvojiti društveni položaj govornika i sagovornika, komunikacijski uvjeti, način na koji se jezički repertoar upotrebljava u svakodnevnoj interakciji, kao i širi kulturni, institucionalni i politički okviri u kojima se govor ostvaruje. Kao dio sociolingvistike mogu se posmatrati i studije koje se bave geografskom varijacijom jezika, kao i istraživanja usmjerena na jezičko planiranje i jezičku politiku u situacijama u kojima je potrebno regulisati, opisati ili ublažiti posljedice jezičke raznolikosti.

Dok se transformaciono-generativna lingvistika usmjerava prije svega na formalna, potencijalno univerzalna sintaksička obilježja jezika, sociolingvistiku zanimaju konkretne jezičke osobenosti određene društvene zajednice, regije ili države. U tom smislu, sociolingvistički pristup polazi od pretpostavke da diskurs nije neutralan oblik jezičke realizacije, nego čin putem kojeg se govornik pozicionira i identifikira u višedimenzionalnom društvenom prostoru (Hudson, 1996; L'Hôte, 2007). Stoga se sociolingvistika bavi različitim oblicima jezičke raznolikosti i varijacije, bilo unutar jednog varijeteta, unutar jednog jezika ili između više jezika. Iz toga proizlazi da se sociolingvistika, u izvjesnom smislu, može posmatrati kao suprotnost preskriptivnom pristupu jeziku, jer njen cilj nije propisivanje pravila, standardiziranje ili normiranje jezičke upotrebe, nego razumijevanje i analiza jezika onakvog kakav se stvarno ostvaruje u praksi, u složenom spletu političkih, društvenih, demografskih i geografskih faktora (L'Hôte, 2007). Takvo razumijevanje jezika blisko je i Hudsonovoj definiciji sociolingvistike kao proučavanja jezika u odnosu prema društvu, pri čemu je važno naglasiti da govor ima društvenu funkciju i kao sredstvo komunikacije i kao način identifikacije društvenih grupa (Hudson, 1996).

Studija, dakle, ne polazi od empirijskog korpusa u užem smislu, nego od kritičkog pregleda relevantne literature i teorijskih tradicija koje su oblikovale sociolingvistiku kao disciplinu. Metodološki, u radu se odabrana referentna literatura selektivno i kritički razmatra kako bi se pokazalo na koji

se način sociolingvistika razvijala od klasičnih teorijskih postavki prema savremenim interpretativnim i metodološkim proširenjima. Takav pristup opravdava historijsko-teorijsku organizaciju rada, jer omogućava praćenje ključnih pojmova, autora i istraživačkih pomjeranja koja su oblikovala disciplinu, s posebnim naglaskom na specifičnosti američke i francuske sociolingvističke tradicije.

2. OD STRUKTURALIZMA KA SOCIOLINGVISTICI

Stavljajući jezik u fokus analize kao osnovni predmet istraživanja, strukturalna lingvistika, prije svega u Saussureovoj tradiciji, a zatim i u određenim pravcima kopenhške glosematike i transformaciono-generativne lingvistike, dugo je zanemarivala vanjezičke kriterije u opisivanju jezičkih pojava. Jezik je, u takvoj perspektivi, posmatran kao apstraktan i relativno zatvoren sistem znakova, binarnih opozicija i međusobno uvjetovanih relacija, odnosno kao sistem koji se može opisivati polazeći od njegove unutrašnje organizacije.

Za de Saussurea je lingvistika dio socijalne psihologije, a potom i semio-logije kao nauke o znakovnim sistemima. U svojim *Pogledima u lingvistiku* Dubravko Škiljan tvrdi da:

Svaka razdioba na geografskim, političkim, sociološkim, psihološkim, kulturološkim, civilizacijskim ili drugim nelingvističkim osnovama nužno ima značajne nedostatke, (...) jer se prostiranje jezičkih sistema u vremenu i prostoru gotovo nikada u potpunosti ne podudara s izvanlingvističkim determinantama, iako je nesumnjivo pod njihovim utjecajem. (Škiljan, 1980, str. 133)

Škiljan dalje iznosi da svako unošenje novog znaka mijenja mrežu odnosa unutar sistema, zbog čega se ne može govoriti o potpunom identitetu između dva individualna jezička sistema. I jezik pojedinca neprestano se mijenja u zavisnosti od situacije, komunikacijskih potreba i različitih izvanjezičkih faktora. Autor stoga zaključuje da lingvistika, teorijski posmatrano, operira s “beskonačno mnogo” elemenata u skupu jezičke raznolikosti (Škiljan, 1980, str. 133).

Upravo na premisi beskonačne jezičke raznolikosti počivaju brojne lingvističke škole i struje čija je metodologija, u većoj ili manjoj mjeri, određena društvenim faktorom. Među njima se posebno izdvajaju sociolingvistika, Hymesova etnografija komunikacije, antropološka lingvistika, analiza diskursa i pragmatika. U tom smislu lingvist Ranko Bugarski nudi sljedeće pojašnjenje:

Sociolingvistika proučava jezik u njegovom društvenom kontekstu. Kako između jezika i društva postoji složen splet odnosa, ovo široko i interdisciplinarno polje proučavanja može se uslovno isparcelisati – s obzirom na specifičnije predmete, metode i posebno ciljeve istraživanja – na nekoliko oblasti obeleženih karakterističnim dvočlanim ili tročlanim nazivima. Pored sociolingvistike u užem smislu, svog udela ovde imaju discipline kao što su antropološka lingvistika, etnolingvistika, sociologija jezika, socijalna psihologija jezika, te psiholingvistika. (Bugarski, 1986, str. 164)

Strukturalistička lingvistička teorija, u težnji da jezik opiše kao autonoman sistem, često je u drugi plan potiskivala eksterne faktore u proučavanju jezika, uključujući paraverbalne i neverbalne aspekte govora, kao i varijacije u konkretnoj jezičkoj upotrebi uvjetovane individualnim, situacijskim, društvenim i kulturnim faktorima. U tom se kontekstu često navodi Saussureovo određenje jezika kao društvenog proizvoda koji pojedinac ne stvara samostalno:

Jezik nije funkcija govornog subjekta (...) on je društveni dio govora, izvan pojedinca po svojoj prinudnoj moći, on je proizvod koji pojedinac pasivno registruje (...) Pojedinac ga sam ne može ni stvoriti ni izmijeniti. (Saussure, 1996, str. 30–31)

Navedeni citat pokazuje da Saussure ne poriče društveni karakter jezika, nego ga prvenstveno smješta na nivo kolektivnog sistema koji pojedinac pasivno usvaja. Naime, socijalni karakter jezika shvaćen je kao svojstvo sistema, dok konkretna govorna praksa, jezička raznolikost i kulturno uvjetovana varijacija ostaju izvan središta lingvističkog opisa. U tom smislu Saussureov model otvara prostor za kasniju sociolingvističku kritiku.

De Saussureov doprinos počiva, dakle, na epistemološkom rascjepu koji je omogućio uspostavljanje autonomne nauke o jeziku. Jezik se ne proučava kao sredstvo normiranja, nego kao sistem koji se treba opisati u njegovoj unutrašnjoj organizaciji. Zbog toga se unutrašnji elementi jezika (*la langue*) izdvajaju kao središnji predmet lingvistike, dok se konkretna jezička aktivnost, živi govor (*la parole*), pomjera izvan njenog užeg metodološkog fokusa.

Nasuprot tome, sociolingvistika smatra da predmet njenog proučavanja ne može biti jezik kao zatvoreni sistem znakova niti jezička kompetencija shvaćena kao apstraktno znanje o pravilima. Saussureove opozicije jezik/govor i sinhronija/dijahronija, poput kasnije Chomskyjeve opozicije između kompetencije i performanse (Chomsky, 1965), pokazuju različite oblike prednosti date apstraktnom sistemu u odnosu na konkretnu upotrebu. Sociolingvistika zato nastoji ići dalje od tih opozicija, jer su za razumijevanje jezika jednako važni varijacija, društvena stratifikacija, komunikacijska situacija i kulturni kontekst.

Strukturalna lingvistika imala je presudnu ulogu u uspostavljanju jezika kao autonomnog predmeta naučnog proučavanja. Ipak, kada se lingvističko istraživanje isuviše udalji od živog govora i stvarne jezičke aktivnosti, ono se usmjerava prema apstraktnim teorijskim modelima koji gube neposrednu vezu s konkretnom jezičkom stvarnošću. Upravo se u toj tački otvara prostor za sociolingvističku perspektivu, koja jezik posmatra kroz komunikacijsku praksu govornika i društvene uvjete u kojima se ona odvija.

Razlika između sinhronije i dijahronije, kao i prednost koju Saussure daje sinhronijskom opisu, usko su povezane s njegovom opozicijom između jezika i govora, odnosno s određivanjem jezika kao uređenog sistema. U *Kursu opšte lingvistike* Saussure izričito ističe da odvajanje jezika od govora znači odvajanje društvenog od individualnog i bitnog od slučajnog, čime se jezik uspostavlja kao autonomni predmet lingvističkog proučavanja (Saussure, 1996, str. 30–32). Sinhronijska lingvistika, u tom okviru, bavi se odnosima među elementima koji koegzistiraju tvoreći sistem, dok dijahronijska lingvistika proučava odnose među sukcesivnim jezičkim elementima koji se smjenjuju kroz vrijeme (Saussure, 1996, str. 140–143).

Međutim, francuski filolog Antoine Meillet, Saussureov učenik, vrlo rano zauzima kritički stav prema odvajanju jezičke promjene od društvenih i historijskih uvjeta u kojima se ona odvija. U tekstovima sabranim u djelu *Linguistique historique et linguistique générale*, izvorno objavljenom 1921., on povezuje jezičku promjenu s društvenim i civilizacijskim činjenicama, čime historijsku lingvistiku otvara prema sociološkom razumijevanju jezika. Naime, Meillet insistira na činjenici da se jezik ne može razumjeti izvan okvira društva i historije, jer je jezik po svojoj prirodi društvena činjenica. Upravo iz tog razloga on kritikuje svog profesora Saussurea zbog toga što, razdvajajući jezičku promjenu od vanjskih faktora, promjenu svodi na apstrakciju i lišava je neposredne stvarnosti (Meillet, 1965, str. 17). Time se kod Meilleta već naziru elementi sociolingvistički usmjerenog promišljanja, u kojem se jezička promjena ne posmatra kao izoliran unutrašnji proces, nego se povezuje s društvenim uvjetima jezičke upotrebe. Takvo razumijevanje otvara put prema shvatanju jezika kao društveno i historijski uvjetovane pojave, što će kasnije postati jedno od ključnih teorijskih polazišta sociolingvistike.

Ipak, Saussureova opozicija između sinhronije i dijahronije ne mora se razumjeti kao potpuno isključivanje historijske dimenzije. Sam Saussure priznaje da percipirano stanje jezika nije apsolutna tačka, nego približno omeđen vremenski odsječak u kojem su se dogodile minimalne promjene. U tom smislu, sinhronijski opis počiva na metodološkoj apstrakciji, odnosno na privremenom zanemarivanju manje vidljivih promjena radi jasnijeg opisa sistema (Saussure, 1996, str. 143–145). Upravo odatle proizlazi potreba da se sinhronijski i dijahronijski pristup ne posmatraju kao međusobno isključivi, nego kao komplementarni načini proučavanja jezika.

Kasnija funkcionalna lingvistika Andréa Martineta dodatno pomjera ovo pitanje prema opisu jezika u njegovom stvarnom funkcioniranju. Martinet zadržava pojam sistema, ali jezik prije svega definira kao sredstvo komunikacije, dvostruko artikulirano i prilagođeno potrebama govorne zajednice (Martinet, 1970, str. 20). U tom smislu, njegov pristup omogućava prevazilaženje stroge suprotnosti između sinhronije i dijahronije, naročito

kroz pojam dinamičke sinhronije, koja nastoji opisati jezik kao sistem koji funkcionira upravo zato što se neprestano prilagođava komunikacijskim potrebama zajednice. Time se pokazuje da ni sistemski opis jezika kao skupa uređenih elemenata ne mora nužno isključiti njegovu društvenu dimenziju. Martinet, naprimjer, društveni karakter jezika vezuje uz komunikaciju i upotrebu, čime se uspostavlja prelaz prema sociolingvističkom interesu za jezik u njegovom stvarnom funkcionisanju.

Dakle, za razliku od strukturalističke lingvistike, sociolingvistika se u savremenom smislu ne bavi samo usmenim govorom, nego jezikom u upotrebi u najširem smislu, uključujući usmene, pisane, institucionalne, medijske i digitalne oblike komunikacije. Zbog toga je važno dati teorijski status svim oblicima jezičke varijacije. Ispitivanje jezičke prakse bilo kojeg jezika pokazuje da se jezičke varijacije, bilo fonološke, leksičke ili sintaksičke, razlikuju ne samo od jednog govornika do drugog, nego i kod istog govornika od jedne situacije do druge. Ono što karakterizira komunikacijsko funkcioniranje jezika nije, dakle, isključivo homogenost, nego prije svega heterogenost struktura. Drugim riječima, varijacija je sastavni dio jezika, pa lingvist mora tragati za konstantama ili invarijantama upravo unutar te promjenljivosti.

3. TEORIJSKA POLAZIŠTA SOCIOLINGVISTIKE

Historijski posmatrano, sociolingvistika se kao prepoznatljivo naučno polje etablira šezdesetih godina 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, oko grupe istraživača među kojima se izdvajaju Dell Hymes, Joshua Fishman, John Gumperz, William Labov, Charles Ferguson i drugi. Njihovu polaznu tačku i pristup proučavanju jezika kao društvenog fenomena sažima Joshua Fishman, jedan od ključnih predstavnika sociologije jezika, poznatom formulacijom: "Ko govori, kojim jezikom, kome i kada?" (*Who speaks what language to whom and when?*) (Fishman, 1965, str. 67–88). Ova perspektiva kasnije će biti dodatno razrađena u Fishmanovom uvodu u sociolingvistiku, gdje se odnos jezika i društvenog ponašanja postavlja kao središnje pitanje discipline (Fishman, 1971).

S obzirom na to da društveni odnosi postaju središnja tačka budućih jezičkih analiza, sociolingvistika se u izvjesnoj mjeri konstituira kao autonomna disciplina nasuprot izolacionističkom strukturalizmu, koji je opisivao interno funkcioniranje jezika i često se oslanjao na introspekcijsku analizu u objašnjenju jezičkih fenomena. Nasuprot tome, sociolingvistička perspektiva jezik posmatra ne kao apstraktnu i izoliranu pojavu, nego kao fluidan i varijabilan sistem. Njen je zadatak da opiše različite varijetete koji koegzistiraju unutar jezičke zajednice i da ih poveže s društvenim strukturama, čime se otvara široko polje proučavanja jezika u njegovom društvenom i kulturnom kontekstu. Upravo zbog toga sociolingvistika ne ostaje samo dopuna opće lingvistike nego se razvija kao interdisciplinarno polje u kojem se ukrštaju lingvistika, antropologija, sociologija jezika, socijalna psihologija i pragmatika (Bugarski, 1986, str. 164).

Jezička varijacija predstavlja jedan od ključnih pojmova sociolingvistike. Ovim se pitanjem posebno bavio jedan od utemeljitelja moderne sociolingvistike – William Labov, koji je smatrao da je postojanje varijacija i heterogenih struktura u proučavanim jezičkim zajednicama dokazana i potvrđena činjenica (Labov, 1976, str. 282). Drugim riječima, jezička raznolikost prisutna je u svim društvima i jezičkim zajednicama, budući da svaki pojedinac, unutar vlastitog idiolekta i jezičkog repertoara, vlada barem jednim jezičkim varijetetom.

Pojam jezičke varijacije izuzetno je širok, a i među samim sociolingvistima postoje različiti pristupi njegovom proučavanju. U najopćenitijem smislu, jezička varijacija označava postojanje različitih oblika unutar jednog jezika. Ona je uvjetovana brojnim eksternim uticajima, među kojima se posebno izdvajaju kulturni, historijski i društveni faktori. Stoga sociolingvistika, kao disciplina koja proučava društvene aspekte i manifestacije jezika u kolektivu, polazi upravo od međusobne povezanosti dvaju temeljnih elemenata: jezika i društva.

Francuska sociolingvistika Françoise Gadet razlikuje dva osnovna oblika jezičke varijacije: *une variation selon les usagers et une variation selon les usages* (Gadet, 2003). Prvi se odnosi na varijaciju prema govornicima,

odnosno na razlike koje proizlaze iz društvenih, geografskih, generacijskih ili drugih obilježja samih govornika, čime obuhvata dijastratijsku, dijatopijsku i dijahronijsku dimenziju varijacije. Drugi oblik, varijacija prema upotrebama jezika, pokazuje da se jezik mijenja i u zavisnosti od situacije, registra, komunikacijskog konteksta i cilja interakcije. Drugim riječima, jezička varijacija ne zavisi samo od toga ko govori, nego i od toga kome se govori, u kojoj situaciji i s kojom funkcijom.

Američki lingvist William Labov, začetnik varijaciono-kvantitativne sociolingvistike, šezdesetih godina 20. stoljeća posvetio se istraživanju odnosa jezika i društvene klase, s ciljem da objasni jezičke fenomene poput mehanizama lingvističke promjene, prirode lingvističke varijante i strukture lingvističkog sistema. Polazeći iz intelektualnog okruženja u kojem su još uvijek bile snažne strukturalističke i formalističke metode, Labov u pojedinim analizama koristi formalne instrumente savremene lingvistike, ali ih preusmjerava prema empirijskom proučavanju jezičke varijacije i govorne zajednice (Calvet, 2005, str. 72–73). On zauzima oštar opozicioni stav prema lingvistima koji dogmatski slijede Saussureovu tradiciju, a koji su, prema njemu, “velika većina” onih koji se “nimalo ne bave društvenim životom: rade u svojim kabinetima s jednim ili dva informatora, ili pak ispituju ono što sami znaju o jeziku. Uporno nastoje objasniti jezičke činjenice drugim jezičkim činjenicama i odbijaju svako objašnjenje zasnovano na ‘vanjskim’ podacima proisteklim iz društvenog ponašanja” (Labov, 1976, str. 259). Polazeći od rasprave o Chomskyjevoj opoziciji kompetencije i performanse, Labov pokazuje da se konkretna jezička produkcija stvarnih govornika ne može posmatrati kao puki skup slučajnih odstupanja od idealnog sistema. Naprotiv, upravo stvarna govorna upotreba omogućava uvid u pravilnosti varijacije i u društvenu organizaciju jezičke kompetencije. Drugim riječima, on iz konkretne jezičke performanse nastoji dobiti podatke o kompetenciji, ali pritom ne zanemaruje društveni, stilistički i situacijski karakter same produkcije. Na taj način pokušava sistematično opisati jezičku raznolikost u svim njenim stilskim i društvenim varijantama (Baylon, 1991, str. 24).

Sociolingvistika insistira na činjenici da najveći broj jezičkih varijacija nije slučajan niti potpuno slobodan, nego je društveno uvjetovan i, u izvjesnom smislu, povezan s različitim oblicima društvene strukture. Sociolingvističke metode počivaju na mogućnosti izbora određene jezičke varijante u datom kontekstu, unutar postojećih alternativa, pri čemu svaki odabir učesnika u komunikaciji istovremeno nosi i određena društvena značenja kulturnog koda.

Dok se lingvistička geografija i dijalektologija prvenstveno interesuju za horizontalnu stratifikaciju jezika, sociolingvistika se tradicionalno usmjerava prema vertikalnoj stratifikaciji. U tom okviru obično se razlikuju makrosociolingvistika, koja proučava jezik društvene zajednice ili njenih dijelova, kao što su društvene grupe, klase i čitava društva, i mikrosociolingvistika, koja u žižu interesovanja stavlja jezik pojedinca, porodice ili manje skupine u određenom društvenom ambijentu (Calvet, 2005, str. 92–97). Navedenu dihotomiju upotrebljava Fishman, pretpostavljajući postojanje i trećeg komplementarnog domena, primijenjene sociolingvistike (Radovanović, 2003, str. 145). Teorijska sociolingvistika bavi se općim teorijskim okvirom i naučnim metodama, dok je primijenjena sociolingvistika pragmatičnijeg karaktera, jer se bavi konkretnom upotrebom jezika, planiranjem jezičke politike određenog društva, kodificiranjem i normiranjem jezika, kao i njegovom institucionalnom upotrebom u obrazovnom procesu.

Kao reakciju na modele koji su jezik opisivali kao relativno homogenu strukturu, Labov razvija empirijsku i kvantitativnu istraživačku perspektivu. U njujorškim istraživanjima šezdesetih godina 20. stoljeća pokazalo se da se fonološka varijacija ne može tumačiti kao slučajno odstupanje, nego kao sistematski organiziran fenomen povezan s društvenom stratifikacijom, stilom i komunikacijskom situacijom. Umjesto da se zadržava na apstraktnom opisu sistema, Labov kombinuje sociolingvistički intervju, opažanje stilske pomjeranja i korelaciju jezičkih varijabli s društvenim parametrima. Rezultati tih istraživanja sistematizirani su u studiji *The Social Stratification of English in New York City*, koja je postala jedno od klasičnih djela moderne sociolingvistike (Labov, 1966). Time se oblikovao model

urbane dijalektologije koji će postati jedno od ključnih polazišta moderne sociolingvistike (Baylon, 1991, str. 63–64).

S druge strane, Basil Bernstein, britanski sociolog obrazovanja, analizira jezičku produkciju djece iz različitih društvenih sredina i na toj osnovi uvodi razlikovanje između dva glavna jezička koda: ograničenog koda i razrađenog, odnosno elaboriranog koda (Bernstein, 1964; Calvet, 2005). Prema prikazu francuskog sociolingviste Louis-Jeana Calveta, Bernstein polazi od činjenice da djeca iz radničkih i socijalno nepovoljnijih sredina imaju znatno veći stepen školskog neuspjeha od djece iz privilegiranih sredina, te nastoji pokazati da se te razlike odražavaju i u načinima jezičke produkcije. Najpoznatija ilustracija ove opozicije jeste eksperiment u kojem se od djece traži da opišu nijemi strip. Djeca iz manje privilegiranih sredina, prema ovom tumačenju, proizvodila su tekst koji je ostao snažno vezan za slikovni kontekst, dok su djeca iz privilegiranih sredina proizvodila autonomniji i eksplicitniji iskaz (Calvet, 2005).

Međutim, Bernsteinova teorija izazvala je brojne kritike, naročito zbog binarnog suprotstavljanja dvaju kodova i nedovoljno preciznog lingvističkog definiranja same kategorije “koda”. Calvet (2005) ističe da je upravo Labov, radeći na govoru afroameričkih govornika u urbanim sredinama, razvio jednu od najutjecajnijih kritika Bernsteinova modela. Labov pokazuje da se razlika ne može jednostavno tumačiti kao opozicija između razvijenog i nerazvijenog jezičkog sistema, nego prije kao razlika između stilova, situacija i konteksta jezičke upotrebe (Calvet, 2005). Labov posebno naglašava da se jezička produkcija djece iz radničkih i marginaliziranih sredina ne može procjenjivati izvan komunikacijskog konteksta u kojem se ona odvija. U asimetričnoj, školskoj ili eksperimentalnoj situaciji, u kojoj se dijete nalazi nasuprot odraslom ispitivaču, odgovori mogu biti kratki, defanzivni i jednosložni. Takvo ponašanje, međutim, ne dokazuje siromaštvo jezičke kompetencije, nego pokazuje učinak društvene situacije na govor. Kada se kontekst prilagodi djetetu, kada je prisutan vršnjak, kada se smanji fizička i simbolička distanca između ispitivača i ispitanika, te kada se uvedu teme bliške dječijem iskustvu, jezička produkcija postaje znatno bogatija, spontanija

i komunikacijski razvijenija (Labov, 1969; Labov, 1972). U tom smislu, Labov ne tvrdi da govornici radničke klase naprosto koriste “elaborirani kod”, nego pokazuje da afroamerički vernakularni engleski posjeduje vlastita pravila i vlastitu logiku, čime dokazuje da se jezička kompetencija mora analizirati u konkretnim društvenim, interakcijskim i situacijskim uvjetima.

4. ETNOGRAFIJA KOMUNIKACIJE

Za Johna Gumperza, čiji je rad djelimično inspirisan etnometodologijom i kognitivnim naukama, spoznaja vanjezičke stvarnosti, ali i sam jezik, oblikuju se pod uticajem društvenih i kulturnih sila. On razvija teoriju verbalne komunikacije koja nastoji integrisati znanja o gramatici, kulturi i konvencijama interakcije u jedinstven okvir koncepata i analitičkih procedura (Gumperz, 1982; Gumperz, 1989). U tom okviru Gumperz uvodi tri važna teorijska konstrukta: pokazatelje kontekstualizacije (*contextualization cues*), kontekstualnu presupoziciju i kontekstualno izvođenje zaključaka.

Naime, društveni akteri kroz komunikacijsku interakciju izgrađuju interpretativni okvir koji služi kao osnova za lokalno razumijevanje društvene stvarnosti. Budući da jezičke interakcije ne počinju uvijek iznova, članovi zajednice uspostavljaju komunikacijske konvencije koje djeluju kao indicije za zajednički kulturni interpretacijski okvir (Gumperz, 1968; Gumperz, 1982). Analizirajući međurasne i međuetničke kontekste, Gumperz pokazuje da upravo marginalna obilježja interakcije mogu postati važan uzrok komunikacijskih nesporazuma, dovesti do formiranja stereotipa i doprinijeti nejednakosti u moći i statusu. U tom okviru treba razlikovati njegovo situacijsko i konverzacijsko prebacivanje koda unutar fenomena poznatih kao *code-switching*, *code-mixing* i *odd-mixing*, koji pripadaju širem polju istraživanja jezičkog kontakta (Gumperz i Hymes, 1972; Gumperz, 1982; Baylon, 1991, str. 153; Radovanović, 2003, str. 167).

Dakle, ovaj pristup pretpostavlja da problem društvenih i jezičkih nejednakosti često proizlazi iz proizvodnje stereotipa koji nastaju u sukobu interpretativnih okvira. Upravo urbana društva karakterizira izražena

društvena i kulturna heterogenost. Kontakti među ljudima iz različitih kultura i jezika mogu dovesti do poteškoća u komunikaciji zato što su percepcije sličnosti i razlika kulturno uvjetovane (Gumperz, 1982; Gumperz, 1989). U tom pogledu Gumperzova perspektiva razlikuje se od radikalnijih tumačenja Sapir-Whorfove hipoteze o jezičkom determinizmu ili jezičkoj relativnosti, prema kojima struktura jezika oblikuje pogled na svijet i stvarnost. Kod Gumperza se naglasak ne stavlja toliko na determinirajuću moć jezičke strukture, koliko na interakcijske procese, kontekstualizacijske znakove i kulturno usvojene načine tumačenja komunikacijskih situacija.

Poput dijalektologa, etnografi komunikacije polaze od postojanja društvenih granica unutar kojih se zajednice razvijaju s vlastitim interpretacijskim okvirima i kulturnim vrijednostima. Gumperz pritom pretpostavlja da se mnogi savremeni društveni problemi povezani s jezikom mogu razumjeti kroz fenomene urbanizacije i migracije, koji u savremenom dobu okupljaju različite jezičke grupe i dovode ih u situaciju da jedna drugu procjenjuju, a nerijetko i osuđuju, na osnovu vlastitih interpretacijskih okvira (Gumperz, 1982; Gumperz, 1989).

Sociolingvistika jeziku pristupa prvenstveno s aspekta njegove interakcijske i komunikacijske funkcije, budući da je cilj svakog procesa sporazumijevanja prenos informacije, odnosno značenja (Radovanović, 2003, str. 146–147). Populariziranju ovakvog shvatanja u američkoj lingvistici šezdesetih godina doprinio je Dell Hymes teorijom etnografije komunikacije (Hymes, 1962; Hymes, 1964; Hymes, 1974). U središtu njegovog interesa nalazi se ideja da se jezik mora proučavati u kontekstualnoj upotrebi, kao sredstvo komunikacije unutar društvene zajednice. Hymes zato uvodi pojam komunikacijske kompetencije, odnosno sposobnosti govornika da ne usvaja samo gramatički sistem nego i pravila primjerene upotrebe jezika u različitim društvenim situacijama. Umjesto opisivanja jezika kao nomenklature izdvojenog iz konteksta, etnografija komunikacije polazi od govorne zajednice, govornih događaja i komunikacijskih normi koje određuju kada je govor obavezan, dopušten, neobavezan ili zabranjen. Time Hymes pokazuje da jezička kompetencija nije samo gramatička nego i društvena i kulturna,

pa se govor može razumjeti tek u odnosu prema pravilima, vrijednostima i ciljevima zajednice u kojoj se ostvaruje (Hymes, 1972; Hymes, 1974).

5. KONSTITUISANJE DISCIPLINE I FRANCUSKA SOCIOLINGVISTIČKA TRADICIJA

Prema Dell Hymesu, jedinstveni termin “sociolingvistika” uspostavio se tek šezdesetih godina 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, nakon rasprava iz prethodne decenije u kojima su se koristili nazivi kao što su “sociologija jezika”, “etnografija komunikacije” i “psiholingvistika”. U Francuskoj se dijalektološka istraživanja Ferdinanda Brunota s početka 20. stoljeća mogu smatrati jednim od preteča sociolingvistike, budući da Brunot otvara prostor za proučavanje društvenih varijacija. Ipak, bilo je potrebno nekoliko decenija da nova disciplina dobije svoj prepoznatljiv naziv i institucionalni status.

Sintagma “sociologija jezika” pojavljuje se 1956. godine u naslovu djela Marcela Cohena *Pour une sociologie du langage* (*Za sociologiju jezika*) (Cohen, 1956). U njoj Cohen postavlja jedno od ranih i važnih polazišta za sociološko promišljanje jezika insistirajući na vezi između jezičkih činjenica i društvenih struktura. Iako se Marcel Cohen nerijetko smatra jednim od preteča sociolingvistike u Francuskoj, on sam ipak nije predložio upotrebu novog termina. Prema Boutet i Heller, taj će se pojam nametnuti gotovo dvadeset godina kasnije, upravo u naslovu djela *Introduction à la sociolinguistique* Marcellesija i Gardina iz 1974. godine, studije koja je doprinijela konstituiranju sociolingvistike kao discipline u Francuskoj. Iako djelo nosi podnaslov *la linguistique sociale*, odnosno socijalna lingvistika, a autori u njemu opširno razmatraju i srodne nazive, poput etnolingvistike i sociologije jezika, upravo će se naziv sociolingvistika postepeno nametnuti kao najširi i objedinjujući termin za ovu oblast (Boutet i Heller, 2007, str. 305–306).

Polazište sociolingvističkog pristupa jeste nastojanje da se jezička kreativnost i jezičke prakse sagledaju u njihovoj društvenoj uvjetovanosti.

Takav pristup počiva na pretpostavci da između jezika i društva postoji neraskidiva veza. U okviru francuske rasprave o sociološkoj metodi, filozof Roger Étienne Lacombe naglašava da se društveni život ne može razumjeti izvan sistema kolektivnih predstava:

Društvo je u suštini skup ideja i upravo se u tom obliku ono pojavljuje sociologu (...) budući da se kolektivni život sastoji od predstava, analiza tih predstava dovest će sociologa do konstituiranja 'društvene činjenice' koja treba služiti kao osnova i uporište svim njegovim istraživanjima. (Lacombe, 1926, str. 16)

Više od pedeset godina nakon nastanka sociolingvistike, čini se da je uspostavljen relativan konsenzus o specifičnosti njenog polja unutar nauke o jeziku, kao i o predmetu proučavanja. Većina sociolingvista smatra da je riječ o disciplini koja snažno počiva na terenskom radu i ispitivanju jezičkih praksi, bez obzira na konkretne metode prikupljanja podataka. Prikupljeni podaci najčešće su usmenog karaktera, premda se njihov naziv i status mogu razlikovati u zavisnosti od istraživačevog teorijskog usmjerenja.

Sociolingvistika se može razumjeti kao disciplina koja jezik posmatra u njegovoj neposrednoj datosti. Boutet je stoga smatra terenskom lingvistikom, poredeći je s etnolingvistikom, osobito u proučavanju govora Amerike i Afrike. Ona ističe da je korisno i svrsishodno proučavati ne samo anketnu i lingvističku praksu povezanu s jezicima koji su nedovoljno ili nikako opisani nego taj pristup proširiti na svaku lingvističku praksu koja, i metodološki i teorijski, uzima u obzir društvene situacije u kojima se proizvedeni jezički materijal podvrgava analizi (Boutet, 1994, str. 2–3).

6. FRANCUSKA I AMERIČKA SOCIOLINGVISTIČKA TRADICIJA: DODIRNE TAČKE I RAZLIKE

Uporedno posmatrano, američka i francuska sociolingvistička tradicija polaze od zajedničke pretpostavke da se jezik ne može razumjeti izvan društvenih uvjeta njegove upotrebe. U obje tradicije odbacuje se ideja jezika kao potpuno homogenog i zatvorenog sistema te se naglašava važnost varijacije,

govorne zajednice, komunikacijskog konteksta i društvene stratifikacije. Ipak, razlike među njima vidljive su u istraživačkim naglascima i metodološkim polazištima. Američka sociolingvistika, naročito u Labovljevoj varijacionističkoj tradiciji, razvija snažan empirijski i kvantitativni model analize jezičkih varijabli u odnosu na društvene kategorije kao što su klasa, dob, spol, etnička pripadnost i stil. U istom američkom kontekstu Hymes i Gumperz otvaraju prostor za etnografiju komunikacije i interakcijsku sociolingvistiku, usmjeravajući pažnju na govorne događaje, komunikacijsku kompetenciju, kontekstualizacijske znakove i interpretativne okvire.

Francuska sociolingvistička tradicija, s druge strane, razvija se u neposrednijem dijalogu s općom lingvistikom, sociologijom jezika, analizom diskursa i promišljanjem odnosa jezika, društva i ideologije. Od Cohenove sociologije jezika, preko Marcellesija i Gardina, do Boutet i Gadet, francuska tradicija pokazuje izražen interes za teorijsko imenovanje same discipline, za društvenu uvjetovanost jezičkih praksi, kao i za varijaciju koja se ne iscrpljuje u stabilnim sociološkim kategorijama, nego obuhvata stilsku, dijafazijsku i diskurzivnu promjenljivost. Dok američka tradicija često polazi od empirijske korelacije između jezičkih varijabli i društvenih struktura, francuska tradicija naglašenije problematizira same kategorije jezika, društva, govornika i diskursa. Upravo zbog toga ove dvije tradicije ne treba posmatrati kao suprotstavljene, nego kao komplementarne jer američka sociolingvistika daje snažne metodološke modele za analizu varijacije, dok francuska tradicija doprinosi teorijskom produbljivanju odnosa između jezika, društvene prakse i diskurzivne proizvodnje značenja.

7. SOCIOLINGVISTIKA IZMEĐU JEZIČKE VARIJACIJE I DRUŠTVENE PRAKSE

Sociolingvistika proučava jezik ukorijenjen u društvenim uvjetima proizvodnje. Međutim, tokom proteklih pedeset godina došlo je do značajne diversifikacije struja i usmjerenja, kao i do razvoja različitih teorijskih i metodoloških pozicija. Ta se raznolikost posebno ogleda u načinu na koji se tumači prvi dio naziva discipline, odnosno element *socio-*.

Najprije, budući da je jezik po svojoj prirodi društvenog karaktera, element *socio-* može se posmatrati u odnosu na društvenu situaciju u kojoj se odvija jezička produkcija. Riječ je o okruženju koje je nužno društveno, jer se proizvodnja jezika uvijek ostvaruje u određenoj zajednici. U takvoj perspektivi nije uvijek potrebno posebno problematizirati pojam društva, jer se ono nameće kao okvir svake jezičke aktivnosti. Dovoljno je uspostaviti korelacije ili međuovisnosti između određenih karakteristika društva i određenih karakteristika diskursa. Primjera radi, specifični lokaliteti ili migracije stanovništva mogu se dovesti u vezu s leksičkim ili fonetskim realizacijama govornika. Slično tome, društvena stratifikacija jezika po registrima ili kategorizacija prema klasičnim sociografskim parametrima, kao što su dob, spol ili društveni status, može predstavljati početni nivo sociolingvističke analize.

Dalje, element *socio-* može se posmatrati i kao poziv na saradnju između sociologa i lingvista, odnosno kao težnja da se izgradi interdisciplinarno polje na spoju sociologije i lingvistike. Specifičnost francuske lingvističke scene ogleda se u činjenici da sociolingvisti uglavnom dolaze iz oblasti lingvistike, a ne sociologije, dok se sociolingvistika proučava unutar nauke o jeziku (*Sciences du langage*). Ovdje je zanimljivo napraviti poređenje s američkim ili anglosaksonskim domenom. U Sjevernoj Americi etnografija komunikacije razvija se kao dio lingvističke antropologije naslijeđene od Edwarda Sapira, sociologija jezika povezuje se s radovima Joshuae Fishmana i jezičkim planiranjem, dok se sociolingvistika u užem smislu često poistovjećuje s varijacionističkom sociolingvistikom Labovljevog tipa. Tek sedamdesetih godina, pod uticajem Johna Gumperza, razvija se tzv. interakcijska sociolingvistika, usmjerena prije svega na probleme komunikacijskih nesporazuma i društvene nejednakosti. Smještena više u područje primijenjene lingvistike, ova se struja često povezuje i s lingvističkom etnografijom.

Također, termin *socio-* može se odnositi na potrebu teorijskog promišljanja veze između jezika i društva, diskursa i društvenog poretka, odnosno jezika kao društvene prakse. Stoga se otvaraju različita pitanja koja ne pripadaju isključivo sociolingvistici, ali se s njom snažno dodiruju. Francuski

lingvist Émile Benveniste iznosi radikalni stav o odnosu između jezika i društva, tvrdeći da je: “(...) društvo (je) tumač jezika *par excellence*” (Benveniste, 1974, str. 96), što znači da je “jezik (je) taj koji sadrži društvo”, a ne obrnuto. Benveniste dalje ističe da se semiološki odnos razlikuje od bilo kojeg drugog odnosa, a posebno od sociološkog. Ukoliko se problem odnosa između jezika i društva posmatra iz sociološke perspektive, sociolog će primijetiti da jezik funkcionira unutar društva i iz toga zaključiti da je društvo cjelina, a jezik njegov dio. Međutim, semiologija po Benvenistu preokreće ovaj odnos, jer upravo jezik omogućava postojanje društva. On drži zajednice govornika na okupu i čini temelj odnosa koji tvore jedno društvo. U tom smislu može se tvrditi da je jezik taj koji sadrži društvo (Benveniste, 1974, str. 43–66). Ova semiološka perspektiva ima prednost u tome što jezik razumijeva kao samu osnovu društvenog poretka. S druge strane, ona teži da jezik učini autonomnim u odnosu na društveno funkcioniranje, upravo ondje gdje sociolingvistika nastoji razumjeti modalitete njihove interakcije.

Francuska sociolingvistica Françoise Gadet u raspravi o mogućoj francuskoj teoriji varijacije podsjeća da nema jezika bez varijacije (Gadet, 2003, str. 19). Još je važnije to što, razmatrajući dijafazijsku varijaciju, naglašava da stil nije razlikovna kategorija istog reda kao dob, spol ili društvena klasa govornika (Gadet, 2003, str. 30). Stilistička varijacija ne može se, dakle, svesti na stabilno društveno obilježje govornika, nego pretpostavlja prilagodljivost, fluidnost i varijabilnost unutar šireg verbalnog repertoara (Gadet, *ibid*). Time se dodatno potvrđuje da savremena sociolingvistika ne može ostati na statičkoj klasifikaciji varijeteta, nego mora obuhvatiti i dinamične procese stilske prilagodavanja, situacijske promjenljivosti i raspoloživih govorničkih resursa.

Upravo se zbog toga sociolingvistika može razumjeti kao disciplina koja jezik posmatra u njegovoj neposrednoj povezanosti s društvenim strukturom, kulturnim vrijednostima i komunikacijskim praksama. Njen predmet nije samo formalna organizacija poruke nego i način na koji se kroz jezik oblikuju društvene pozicije, grupne pripadnosti, ideološki stavovi i odnosi moći. Time se sociolingvistika približava srodnim područjima,

poput pragmatike, analize diskursa, etnografije komunikacije i sociologije jezika, ali zadržava vlastiti fokus na odnosu između jezičke varijacije i društvenog značenja (Baylon, 1991, str. 22; Radovanović, 2003, str. 272–273).

8. ZAKLJUČAK

U radu se pokazuje da je sociolingvistika nastala kao odgovor na ograničene modele strukturalne lingvistike koji su jezik posmatrali prvenstveno kao homogen, autonoman i zatvoren sistem, neovisan o eksternim uticajima, odnosno kao jezik proučavan u svojevrsnom vakuumu, bez dovoljnog osvrta na njegovu imanentnu i nezaobilaznu društvenu dimenziju. Nasuprot tome, sociolingvistička tradicija, utemeljena na radovima američkih lingvista, antropologa i sociologa jezika, u središte zanimanja uvodi jezičku varijaciju, kontekstualnu upotrebu jezika, društveni okvir, kontakt različitih jezika i komunikacijsku praksu. U tom smislu klasični doprinosi Labova, Hymesa, Fishmana, Gumperza i drugih autora i dalje ostaju nezaobilazni za razumijevanje discipline.

Istovremeno, razvoj sociolingvistike pokazuje da odnos jezika i društva nije moguće svesti samo na korelacijski opis jezičkih varijabli. Ona danas obuhvata pitanja jezičke varijacije, komunikacijskih praksi, društvenih razlika, stilskog prilagođavanja i različitih oblika interakcije u savremenim zajednicama. U tom smislu sociolingvistika se produktivno dodiruje s pragmalingvistikom, analizom diskursa i kritičkim diskursnim studijama, ali zadržava vlastiti fokus na govornoj zajednici, repertoaru, društvenoj raspodjeli jezičkih oblika i metodama koje povezuju kvantitativnu analizu, terensko istraživanje i etnografsku perspektivu. Na koncu, značaj sociolingvistike ne leži samo u činjenici da opisuje jezički fenomen u društvu nego i u činjenici da pruža teorijske i metodološke alate za razumijevanje načina na koje se kroz jezik oblikuju društvene razlike, kulturna pripadnost i savremeni oblici komunikacijskog djelovanja, dok se poređenjem francuske i američke tradicije pokazuje da se sociolingvistika razvijala istovremeno kao empirijska (terenska) analiza jezičke varijacije i kao teorijsko promišljanje jezika kao društvene, kulturne i diskurzivne prakse.

LITERATURA

- Bayley, R., Cameron, R., Lucas, C. ur., 2013. *The Oxford Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Baylon, C., 1991. *Sociolinguistique: société, langue et discours*. Paris: Nathan.
- Benveniste, É., 1974. *Problèmes de linguistique générale, tome II*. Paris: Gallimard.
- Bernstein, B., 1964. "Elaborated and Restricted Codes: Their Social Origins and Some Consequences". *American Anthropologist*, 66 (6, Part 2), str. 55–69.
- Bernstein, B., 1971. *Class, Codes and Control, Vol. 1: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Boutet, J., 1994. *Construire le sens*. Berne: Peter Lang.
- Boutet, J., Heller, M., 2007. "Enjeux sociaux de la sociolinguistique: pour une sociolinguistique critique". *Langage et société*, 121–122 (3), str. 305–318.
- Boyer, H., 1991. *Éléments de sociolinguistique*. Paris: Dunod.
- Bugarski, R., 1986. *Jezik i društvo*. Beograd: Prosveta.
- Calvet, L.-J., 2005. *La sociolinguistique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Chomsky, N., 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Cohen, M., 1956. *Pour une sociologie du langage*. Paris: Albin Michel.
- Ferguson, C. A., 1959. "Diglossia". *Word*, 15 (2), str. 325–340.
- Feuillard, C., 2001. "Le fonctionnalisme d'André Martinet". *La Linguistique*, 37 (1), str. 5–20.
- Fishman, J. A., 1965. "Who Speaks What Language to Whom and When?". *La Linguistique*, 1 (2), str. 67–88.
- Fishman, J. A., 1971. *Sociolinguistics: A Brief Introduction*. Rowley, MA: Newbury House.
- Gadet, F., 1992. *Le français populaire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Gadet, F., 2003. "Is There a French Theory of Variation?". *International Journal of the Sociology of Language*, 160, str. 17–40.
- Gadet, F., 2003. *La variation sociale en français*. Paris: Ophrys.
- Gumperz, J. J., 1968. "The Speech Community". U: Sills, D. L. ur. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan, str. 381–386.

- Gumperz, J. J., 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J. J., 1989. *Sociolinguistique interactionnelle: une approche interprétative*. Saint-Denis de la Réunion, Paris: Université de la Réunion, L'Harmattan.
- Gumperz, J. J., Hymes, D. H. ur., 1972. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hudson, R. A., 1996. *Sociolinguistics*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Hymes, D. H., 1962. "The Ethnography of Speaking". U: Gladwin, T., Sturtevant, W. C. ur. *Anthropology and Human Behavior*. Washington: Anthropological Society of Washington, str. 13–53.
- Hymes, D. H., 1964. "Introduction: Toward Ethnographies of Communication". *American Anthropologist*, 66 (6, Part 2), str. 1–34.
- Hymes, D. H., 1972. "On Communicative Competence". U: Pride, J. B., Holmes, J. ur. *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, str. 269–293.
- Hymes, D., 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- L'Hôte, É., 2007. *Introduction à la sociolinguistique. La Clé des Langues*. Lyon: ENS de Lyon.
- Labov, W., 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, W., 1969. "The Logic of Nonstandard English." *Georgetown Monographs on Language and Linguistics*, 22, str. 1–31.
- Labov, W., 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W., 1976. *Sociolinguistique*. Paris: Éditions de Minuit.
- Lacombe, R. É., 1926. *La méthode sociologique de Durkheim: étude critique*. Paris: Félix Alcan.
- Marcellesi, J.-B., Gardin, B., 1974. *Introduction à la sociolinguistique. La linguistique sociale*. Paris: Larousse.
- Martinet, A., 1970. *Éléments de linguistique générale*. Paris: Armand Colin.

- Meillet, A., 1965. *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Champion.
- Radovanović, M., 2003. *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Biblioteka XX vek.
- Saussure, F. de, 1916. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.
- Saussure, F. de, 1996. *Kurs opšte lingvistike*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Škiljan, D., 1980. *Pogled u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.

A CRITICAL REVIEW OF THE DEVELOPMENT OF SOCIOLINGUISTICS

Abstract

The paper provides a critical review of the development of sociolinguistics, from its classical theoretical foundations to its later methodological and interpretative expansions. Starting from the opposition between the structuralist conception of language as a closed and homogeneous system and the sociolinguistic insistence on variation, usage and social context, the paper examines the scholarly contributions of authors such as Ferdinand de Saussure, William Labov, Dell Hymes, John Gumperz, Antoine Meillet, Françoise Gadet and others. Particular attention is devoted to the transition from classical variationist sociolinguistics towards a broader understanding of the discipline, as well as to the shift from the description of linguistic variables to the analysis of language as social practice. The paper also discusses similarities and differences between French and American sociolinguistic traditions. The research is based on a critical examination of relevant sociolinguistic literature, with the aim of showing how sociolinguistics has developed from the description of the relationship between language and society into a more complex theoretical and methodological field for the analysis of linguistic variation, social meanings and communicative practices. Ultimately, the paper demonstrates that the development of sociolinguistics lies in its capacity to interpret linguistic diversity as a socially, historically and functionally shaped phenomenon.

Keywords: *sociolinguistics, linguistic variation, structuralism, ethnography of communication, social context*